

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد رشته علوم تربیتی گرایش تکنولوژی آموزشی

عنوان :

**نقش اجرای طرح ارزشیابی توصیفی بر میزان استفاده از روشهای فعال تدریس و
ابزارهای نوین ارزشیابی توسط معلمان پایه های پنجم و ششم ابتدایی منطقه شاوور
در سال تحصیلی ۹۳-۹۲**

استاد راهنما :

دکتر بهمن یاسبلاغی شراهی

استاد مشاور:

دکتر منصور عبدی

نگارش :

حمزه جریپ

تابستان ۹۳

بسم الله الرحمن الرحيم

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه علوم تربیتی و روانشناسی

عنوان پایان نامه

نقش اجرای ارزشیابی توصیفی بر میزان استفاده از روشهای فعال تدریس و کاربرد ابزارهای نوین ارزشیابی توسط معلمان پایه پنجم و ششم ابتدایی منطقه شاوور در سال تحصیلی ۹۳-۹۲

توسط:

حمزه جریپ

پایان نامه

ارائه شده به مدیریت تحصیلات تکمیلی به عنوان بخشی از فعالیت های تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد در رشته علوم تربیتی گرایش تکنولوژی آموزشی

از

دانشگاه اراک

اراک-ایران

ارزیابی و تصویب شده توسط کمیته پایان نامه با درجه:

دکتر بهمن یاسبلاغی شراهی (استاد راهنما)..... استادیار

دکتر منصور عبدی (استاد مشاور)..... استادیار

دکتر سعید شاه حسینی (داور داخلی)..... استادیار

شهریور ۱۳۹۳

ش.جریپ

تقدیم به:

خانواده‌ام؛ آنان که با شوق خود ذوقم را شیرین کرده‌اند

و با مهر خود وجودم را لبریز عشق نموده‌اند

و با همراهیشان سایه گستر زندگی‌م بوده‌اند.

به ویژه؛

همسر مهربان و صبورم و پسر عزیزم مبین

و دوستان ارجمند و گرانقدرم که معلمان زندگی‌م بوده‌اند.

سپاسگزاری:

سپاس خدایی را که اول است بدون آنکه پیش از او اولی باشد، و آخر

است بدون آنکه پس از او آخری باشد.

و تشکر فراوان خدمت

استاد راهنمای گرامی ام آقای دکتر بهمن یاسبلاغی شراهی

و استاد مشاور گرانقدرم آقای دکتر منصور عبدی

و همچنین از استاد داور عزیز جناب آقای دکتر سعید شاه حسینی

که با راهنمایی‌های ارزنده خود یاری رسان و موجب دلگرمی ام بوده‌اند.

می‌نایم.

چکیده

هدف از این پژوهش بررسی نقش اجرای ارزشیابی توصیفی بر استفاده از روشهای فعال تدریس و به‌کارگیری ابزارهای مختلف ارزشیابی توسط معلمان پایه‌های پنجم و ششم ابتدایی منطقه شاور در سال تحصیلی ۹۲-۹۳ بود. روش این پژوهش توصیفی از نوع علی-مقایسه‌ای بوده و برای آزمون فرضیه‌ها از آزمون تی استفاده شده است. ابزارهای این پژوهش شامل پرسشنامه محقق‌ساخته روشهای فعال تدریس و پرسشنامه محقق‌ساخته ابزارهای نوین ارزشیابی بود که در قالب یک پرسشنامه کلی میان نمونه توزیع گردید. جامعه آماری کلیه معلمان پایه‌های پنجم و ششم منطقه شاور در سال تحصیلی مذکور بوده که تعداد آنها ۱۶۵ نفر بود و نمونه آماری تمام جامعه بود.

نتایج پژوهش نشان داد که اجرای طرح ارزشیابی توصیفی بر میزان استفاده از روشهای فعال تدریس و میزان کاربرد ابزارهای نوین ارزشیابی تاثیر معناداری نداشته است.

واژگان کلیدی: ارزشیابی توصیفی، روشهای فعال تدریس، ابزارهای ارزشیابی

فصل اول: کلیات پژوهش

مقدمه.....	۲
بیان مسأله.....	۴
اهمیت و ضرورت پژوهش.....	۷
اهداف پژوهش	۹
فرضیه های پژوهش.....	۹
تعریف مفاهیم و اصطلاحات پژوهش	۱۰

فصل دوم: مبانی نظری پژوهش

نظام ارزشیابی توصیفی (کیفی).....	۱۳
تعریف و تاریخچه ارزشیابی توصیفی	۱۴
مکاتب و نظریه های موثر بر ارزشیابی توصیفی	۱۶
الف) مبانی فلسفی.....	۱۷
ب) مبانی روانشناختی	۱۷
انواع ارزشیابی آموزشی بر اساس زمان و هدف اجرا	۱۹
ویژگی های ارزشیابی توصیفی.....	۲۱
اهداف ارزشیابی توصیفی	۲۳
محاسن و محدودیت های ارزشیابی توصیفی.....	۲۴

ابزارهای ارزشیابی	۲۶
بازخورد	۲۹
تعریف و تاریخچه بازخورد توصیفی	۲۹
ویژگی‌های بازخورد توصیفی	۳۱
انواع بازخورد توصیفی	۳۱
مفهوم روش تدریس	۳۶
تاریخچه روشهای تدریس	۳۷
طبقه‌بندی روشهای تدریس	۳۸
۱- طبقه‌بندی بر مبنای کنترل و منطق	۳۸
۲- طبقه‌بندی جویس و ویل	۳۹
۳- طبقه‌بندی روشهای تدریس بر مبنای نقش خود	۳۹
۴- طبقه‌بندی روشهای آموزشی بر مبنای تعداد فراگیران	۳۹
۵- طبقه‌بندی بر مبنای میزان درگیر بودن فراگیران	۴۰
الف) روشهای تدریس غیرفعال	۴۰
ب) روشهای تدریس فعال	۴۰
روش تدریس آزمایشگاهی	۴۱
- هدف اساسی از روش تدریس آزمایشگاهی	۴۲

۴۲	- نکات مهم قبل از اجرای روش تدریس آزمایشی	۴۲
۴۳	- مراحل اجرای روش تدریس آزمایشگاهی	۴۳
۴۳	- محاسن و محدودیت‌های روش تدریس آزمایشی	۴۳
۴۶	روش تدریس اکتشافی	۴۶
۴۷	- نکات قابل توجه معلمان در روش اکتشافی	۴۷
۴۷	- میزان راهنمایی معلم در روش تدریس اکتشافی	۴۷
۴۸	- هدف‌ها و ویژگی‌های روش تدریس اکتشافی	۴۸
۴۹	- مراحل اجرای روش تدریس اکتشافی	۴۹
۵۲	- محاسن و محدودیت‌ها	۵۲
۵۵	- نتایج پژوهش‌های مربوط به روش اکتشافی	۵۵
	روش تدریس 5E	۵۵
۵۶	- مراحل	۵۶
۵۷	- مبانی فلسفی	۵۷
۵۹	روش تدریس پودمانی (پیمان‌های)	۵۹
۵۹	- مراحل	۵۹
۶۰	- محاسن و محدودیت‌ها	۶۰
۶۰	روش تدریس اعضای تیم	۶۰
۶۲	- مراحل اجرا	۶۲

پیشینه تحقیق در ایران و خارج از کشور	۶۶
- تحقیقات انجام شده در ایران	۶۷
- پیشینه تحقیق در خارج	۶۸

فصل سوم: روش پژوهش

روش تحقیق	۷۱
جامعه آماری و روش نمونه گیری پژوهش	۷۱
ابزار گردآوری داده ها	۷۲
روش تجزیه و تحلیل داده ها	۷۲

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده‌ها

آمار توصیفی	۷۵
تجزیه و تحلیل داده های تحقیق	۸۲
تحلیل فرضیه اول تحقیق	۸۲
تحلیل فرضیه دوم تحقیق	۸۵

فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادات

بررسی یافته اول پژوهش	۸۷
بررسی یافته دوم پژوهش	۸۸
بررسی یافته سوم پژوهش	۸۹
بررسی یافته چهارم	
پژوهش	۸۹
محدودیت‌های تحقیق	۹۰
پیشنهادات پژوهشی	۹۱

پیشنهادات کاربردی..... ۹۱

منابع و مآخذ

منابع فارسی..... ۹۳

منابع لاتین..... ۱۰۰

پیوست ها

پرسشنامه..... ۱۰۳

فهرست جداول

- جدول شماره (۲-۱): نتایج یافته‌های پژوهشی درباره انواع متفاوت بازخورد ۳۲
- جدول شماره (۲-۲): مقایسه ارزشیابی سنتی و ارزشیابی توصیفی ۳۴
- جدول شماره (۲-۳): ارزشیابی توصیفی در یک نگاه ۳۵
- جدول شماره (۲-۴): انواع روشهای آزمایشگاهی ۴۵
- جدول شماره (۲-۵): ارزیابی کارایی تدریس فراگیران ۶۵
- جدول شماره (۴-۱): توزیع نمونه آماری به تفکیک جنسیت ۷۵
- جدول شماره (۴-۲): توزیع نمونه آماری تحقیق به تفکیک تحصیلات ۷۶
- جدول شماره (۴-۳): توزیع نمونه آماری تحقیق به تفکیک سابقه کاری ۷۷
- جدول شماره (۴-۴): توزیع نمونه آماری تحقیق به تفکیک گذراندن دوره ضمن خدمت ۷۹
- جدول شماره (۴-۵): توزیع نمونه آماری تحقیق به تفکیک ساعات دوره ضمن خدمت ۸۰
- جدول شماره (۴-۶): آماره‌های توصیفی متغیر روشهای فعال تدریس به تفکیک انواع روشها ۸۱
- جدول شماره (۴-۷): رابطه میان ارزشیابی توصیفی و روش تدریس 5E ۸۲
- جدول شماره (۴-۸): رابطه میان ارزشیابی توصیفی و روش تدریس پودمانی ۸۲
- جدول شماره (۴-۹): رابطه میان ارزشیابی توصیفی و روش تدریس آزمایشگاهی ۸۳
- جدول شماره (۴-۱۰): رابطه میان ارزشیابی توصیفی و روش تدریس اکتشافی ۸۳
- جدول شماره (۴-۱۱): رابطه میان ارزشیابی توصیفی و روش تدریس اعضای تیم ۸۴
- جدول شماره (۴-۱۲): رابطه میان ارزشیابی توصیفی و روشهای فعال تدریس ۸۴
- جدول شماره (۴-۱۲): همبستگی میان ارزشیابی توصیفی و ابزارهای نوین ارزشیابی ۸۶
- جدول شماره (۴-۱۳): نتایج آزمون تی مستقل کاربرد ابزارهای نوین ارزشیابی ۸۵

فهرست نمودارها

- نمودار شماره (۲-۱): چرخه بازخورد توصیفی ۳۰
- نمودار شماره (۴-۱): توزیع نمونه آماری به تفکیک جنسیت ۷۶
- نمودار شماره (۴-۲): توزیع نمونه آماری تحقیق به تفکیک تحصیلات ۷۷
- نمودار شماره (۴-۳): توزیع نمونه آماری تحقیق به تفکیک سابقه کاری ۷۸

فصل اول

کلیات پژوهش

مقدمه

سنجش و ارزشیابی دانش‌آموزان به عنوان یک عنصر کلیدی و مهم برای اصلاح مدارس، بهبود آموزش و یادگیری به شمار می‌آید (استیگینز، ۲۰۰۴؛ سیف، ۱۳۸۲). یکی از عناصر مهم و اساسی برنامه‌های درسی و نظامهای آموزش و پرورش جهان ارزشیابی پیشرفت تحصیلی است. "امروزه استفاده از روشهای سنتی سنجش، در مدارس مورد انتقاد قرار گرفته‌است و سعی شده که به جای آنها از روشهای دیگری استفاده شود و جانشین آنها گردد، از جمله انتقادهای وارد شده به شیوه سنتی این است که روشهای سنتی از دانش‌آموزان و دانشجویمان می‌خواهند تا سؤالی را جواب دهند یا مسایلی را حل کنند که هرگز دوباره با آنها روبه‌رو نخواهند شد، از آنان می‌خواهند تا این کارها را تنها انجام دهند، بدون اتکاء به هیچ نوع ابزار یا منبعی و در شرایطی با محدودیت زمانی، در صورتی که زندگی واقعی اصلاً به اینها شبیه نیست" (ولفلک، ۲۰۰۴؛ نقل از سیف، ۱۳۸۸) همچنین می‌توان گفت روش سنتی، امتحان محور است؛ امتحان خود عوارض منفی بسیاری دارد از جمله: ایجاد اضطراب امتحان، ایجاد رقابت نامطلوب، تقلب، ایجاد نگرش منفی نسبت به درس و مدرسه، فشار نهادی برای کسب نمره، تأکید بر نتیجه در مدارس، وسیله‌ای جهت تهدید و ارباب دانش‌آموزان و... همچنین امتحانات در مواردی می‌توانند خلاقیت را کم کنند و امتحانات به شکل رایج نه تنها زمینه‌ساز خلاقیت دانش‌آموزان نیستند، بلکه نابودکننده آن نیز می‌توانند باشند. لذا بنابه این دلایل ساختار ارزشیابی در کشور ما نیز تغییر کرده است (حسنی و همکاران، ۱۳۸۸).

اما باید در نظر داشت که "پیشرفت درسی، به عنوان متغیر وابسته، تحت تأثیر یک عامل نیست، بلکه عوامل متعددی نظیر استعداد تحصیلی، عوامل شناختی مانند هوش عمومی، خودکارآمدی^۱ تحصیلی، راهبردهای خودتنظیمی، ساختار کلاس درس، انگیزش تحصیلی، توانایی یادگیرندگان و آموزش معلمان بر روی آن تأثیر می‌گذارد" (رهنما و عبدالملکی، ۱۳۸۸).

¹ Self-efficacy

در یک دسته‌بندی ساده می‌توان عوامل موثر در فرایند یاددهی-یادگیری در مدارس را به سه بخش، عوامل مرتبط با یادگیرنده، عوامل مرتبط با محیط و عوامل مرتبط با معلم تقسیم کرد. یکی از مهارت‌های معلم در فرایند آموزش، طراحی درست و مناسب درس می‌باشد که در طراحی درس در مرحله اجرا، انتخاب روش تدریس مناسب و فعال و در مرحله ارزشیابی انتخاب ابزار مناسب برای ارزشیابی بسیار پراهمیت است. " « روش‌های فعال تدریس¹ » به گونه ای هستند که ذهن انسان در آن فعال است و معلم شرایط یادگیری را فراهم می‌کند و مهارت-های ذهنی و قابلیت‌های تفکر را تقویت می‌نماید. روابط میان گروهی و همکاری تقویت‌شده، با حس اعتمادبه‌نفس فردی، روحیه کاوشگری، مفهوم‌سازی، توضیح و تحلیل مسئله رشد کرده، شاگرد به ردیابی موضوع و تحمل ابهام رهنمون می‌شود؛ روح خلاقیت و استقلال فرد تقویت می‌شود؛ ماهیت روش‌های فعال تدریس به گونه‌ای است که کلاس را به منزله ادامه تفکر، مرکز تفکر و رهبری تربیتی جریان تفکر برمی‌شمارد" (سلیمان پور، ۱۳۸۴).

¹ Active Methods of Teaching

بیان مسئله

بر اساس مصوبه شورای عالی آموزش و پرورش ارزشیابی پیشرفت تحصیلی در دوره ابتدایی به شیوه توصیفی، پس از پنج سال اجرای آزمایشی، از سال تحصیلی ۸۹-۸۸، به صورت پلکانی آغاز شده است.

ارزشیابی توصیفی^۱ شیوه‌ای از ارزشیابی تحصیلی - تربیتی است که اطلاعات لازم، معتبر و مستند برای شناخت دقیق و همه جانبه فراگیران در ابعاد مختلف یادگیری، با استفاده از ابزارها و روش‌های مناسب مانند کارپوشه، آزمون‌ها با تأکید بر آزمون‌های عملکردی و مشاهدات در طول فرایند یاددهی - یادگیری به دست می‌آید، تا براساس آن بازخوردهای توصیفی موردنیاز برای کمک به یادگیری و یاددهی بهتر در فضای روانی و عاطفی مطلوب برای دانش‌آموز، معلم و اولیا حاصل آید. (حمزه‌بیگی و همکاران، ۱۳۹۲).

به منظور نظام‌بخشی به فعالیت‌های ارزشیابی پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان و با توجه به رویکردها و نگرش‌های نوین در تعلیم و تربیت، اصول زیر تحت عنوان «اصول حاکم بر ارزشیابی پیشرفت تحصیلی» (ارزشیابی توصیفی) تعیین شده است:

- ۱- جدایی‌ناپذیری ارزشیابی از فرایند یاددهی - یادگیری
- ۲- استفاده از نتایج ارزشیابی در بهبود فرایند یاددهی - یادگیری و اصلاح برنامه‌ها و روشها
- ۳- هماهنگی میان هدف‌ها، محتوا، روش‌های یاددهی - یادگیری و فرایند ارزشیابی
- ۴- توجه به آمادگی دانش‌آموزان
- ۵- توجه به رشد همه جانبه دانش‌آموزان
- ۶- توجه همه جانبه به دانش‌ها، نگرش‌ها و مهارت‌ها
- ۷- توجه به ارزشیابی دانش‌آموز از یادگیری‌های خود (خودارزشیابی)
- ۸- ارزشیابی از فعالیت‌های گروهی
- ۹- توجه به فرایندهای فکری منتهی به تولید پاسخ

¹ Descriptive evaluation

۱۰- تأکید بر نوآوری و خلاقیت

۱۱- تنوع روش‌ها و ابزارهای اندازه‌گیری و سنجش پیشرفت تحصیلی

۱۲- استفاده از انواع ارزشیابی

۱۳- استقلال مدرسه و معلم در فرایند ارزشیابی

۱۴- اصل رعایت قواعد اخلاقی و انسانی در ارزشیابی

۱۵- توجه به تفاوت‌های فردی (حمزه بیگی و همکاران ، ۱۳۹۲).

باتوجه به اینکه تغییر در یک عامل از سیستم آموزشی ، باید منجر به تغییر در سایر عوامل گردد تا تناسب میان اجزا حفظ گردد، همانگونه که در اصول حاکم بر ارزشیابی توصیفی اشاره شده‌است، اجرای این طرح باید باعث تغییرات زیادی در اجزای مختلف فرایند یاددهی - یادگیری شود که از جمله این تغییرات می‌توان به استفاده از روشهای تدریس فعال جهت بهبود فرایند یاددهی - یادگیری و نیز کاربرد ابزارهای مختلف ارزشیابی اشاره کرد.

به تحقیق مهمترین بخش فعالیت معلمان در فرایند یاددهی - یادگیری ، نحوه‌ی تدریس آنان می‌باشد . هنوز در بسیاری از کلاسهای درسی، معلمان از روشهای سنتی و قدیمی استفاده می‌نمایند که این موضوع مانع تحقق اهداف آموزش و پرورش در تربیت نسلی فعال و کارآمد می‌باشد. به طور کلی روشها و الگوهای تدریس را می‌توان به دو گروه عمده تقسیم کرد: روشهای تدریس فعال و غیرفعال. روش تدریس فعال روشی است که در آن دانش‌آموز در جریان آموزش مشارکت فعال دارد و معلم تنها گوینده مطالب و دانش‌آموز شنونده محض نیست (افشاری و عرفان فر ، ۱۳۸۹).

برای ارزشیابی از کمّ و کیف پیشرفت تحصیلی دانش‌آموز در فرایند یاددهی - یادگیری بایستی اطلاعات مورد نیاز، توسط معلم جمع‌آوری شود. به منظور افزایش اعتماد و اطمینان نسبت به دقت و صحت اطلاعات جمع‌آوری شده، از روش‌ها و ابزارهای مختلف استفاده می‌شود تا اطلاعات جامعی در ارتباط با کمّ و کیف دستیابی به اهداف و مشکلات موجود در این فرایند جمع‌آوری شود که از آن میان می‌توان به مشاهده، آزمون، کارپوشه ، پروژه، خودسنجی و همسالان‌سنجی اشاره کرد. بدیهی است روش‌ها و ابزارهای ارزشیابی^۱ براساس اهداف آموزشی

¹ Evaluation Tools

موردنظر انتخاب و به کار گرفته می‌شود (حمزه بیگی و همکاران ، ۱۳۹۲).

با توجه به مطالب فوق‌الذکر و نیز با توجه به اجرای طرح ارزشیابی توصیفی به شکل قطعی در پنج سال گذشته و نیز با نگاهی به اهداف و اصول حاکم بر این طرح، تغییر در نگاه سنتی به فرایند یاددهی - یادگیری یکی از پیامدهای اجرای طرح ارزشیابی توصیفی می‌باشد لذا این پژوهش به بررسی نقش اجرای ارزشیابی توصیفی بر استفاده از روشهای فعال تدریس و به‌کارگیری ابزارهای مختلف ارزشیابی توسط معلمان پایه‌های پنجم و ششم ابتدایی منطقه شاوور در سال تحصیلی ۹۳-۹۲ می‌پردازد و بر این اساس سوال اساسی پژوهش این است که آیا اجرای طرح ارزشیابی توصیفی بر استفاده از روشهای فعال تدریس و نیز کاربرد ابزارهای مختلف ارزشیابی توسط معلمان پایه‌های پنجم و ششم ابتدایی منطقه شاوور نقش داشته‌است؟

اهمیت و ضرورت پژوهش

سرعت تغییر و تحول در شیوه های آموزش و ارزشیابی در اکثر نظام های آموزشی جهان یادآور مسابقه خرگوش و لاک پشت است. یعنی درحالی که شیوه های آموزش مدام در حال تحول و نو شدن است، ارزشیابی پیشرفت تحصیلی دانش آموزان شیوه های چند دهه قبل را تکرار می کند (رستگار، ۱۳۸۹).

منظور از روش های توصیفی در ارزشیابی توجه به رویکردی است که در آن معلم تغییرات و تحولات ایجاد شده در دانش آموز را با فنون متفاوت بررسی کرده و به صورت مشروح بر اساس شاخصهای پیشرفت و یا اهداف ازپیش تعیین شده به اطلاع دانش آموز و والدین می رساند. بررسی نظام ارزشیابی کشورهای مختلف جهان نشان می دهد استفاده از کارنامه توصیفی امری رایج و دارای سابقه ای طولانی است. در کشور فرانسه روش نمره گذاری استفاده از طیف با عبارات توصیفی: بالاتر از استاندارد، مطابق استاندارد، ناسازگار با استاندارد و . . . می باشد. در آلمان شش مقوله و یا طیف و در ژاپن استفاده از پنج مفهوم همراه با جملات توصیفی است. خلاصه اینکه در بسیاری از کشورهای مختلف جهان، کارنامه فقط نمرات خام را شامل نگردیده و تمامی فعالیتها و مهارتها و نگرش کودک، توصیف و ارزشیابی می شود. ارائه نمره صرف، ضمن ایجاد رقابت و اضطراب، یادگیری و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان را تحت الشعاع قرار داده و با ایجاد افسردگی، بخش زیادی از منابع و استعدادها بالقوه انسانی و اقتصادی را تلف می نماید. برخورد معلمان و والدین و ارزش بیش از حد قائل شدن به امتحان و تکرار بیهوده آن و استفاده ابزاری از آن باعث ایجاد دلسردی از تعلیم و تربیت و امتحان با این سبک و سیاق، نقطه پایان یادگیری و نوعی رهایی از درس و تحصیل محسوب می شود (محقق-معین، ۱۳۸۲).

حال اینکه در کشور ما نیز از سال تحصیلی ۸۹-۸۸ و به صورت پلکانی اجرای طرح ارزشیابی کیفی توصیفی آغاز شده است. نظر به اینکه از اصول و اهداف مهم در این طرح با توجه به کتاب راهنمای معلم در ارزشیابی توصیفی (حمزه بیگی و همکاران، ۱۳۹۲) هماهنگی میان هدفها، محتوا، روشهای یاددهی-یادگیری و فرایند ارزشیابی و نیز تنوع در استفاده از ابزارهای مختلف ارزشیابی است، اهمیت و ضرورت پژوهش درباره میزان تاثیر اجرای طرح ارزشیابی توصیفی بر استفاده از روشهای فعال تدریس و نیز کاربست ابزارهای مختلف ارزشیابی